

Os INCENDIOS DOS MONTES

SOCIIDADE GALEGA DE HISTORIA NATURAL

Sección de Medio Ambiente

Apartado 330

Santiago de Compostela

VOCEIRO DE DIVULGACION, XUNIO, 1983

Nestes derradeiros quince anos operouse unha verdadeira ruptura na agricultura galega. As terras comunais e particulares invadidas pola repoación de piñeiros xa non cumpren nen poden cumprir a súa finalidade tradicional.

Abel Bouhier
(La Galice)

OS INCENDIOS DOS MONTES

Preparou este informe:

Xosé Luis Cortizo Amaro

Agradécese a reprodución
total ou parcial de este
informe, citando a súa
procedencia.

O ALBRE

O albre é o símbolo do señorío espiritual de Galiza.

O albre é un engado dos ollos, pola súa fremosura; é unha ledicia dos ouvidos, porque nel cantan os páxaron; é un arrolador do esprito, porque nas súas ponlas canta contos o vento.

- O albre pideulle auga ao ceo para que a terra teña sangue, vida e bonitura.

O albre danos a sombra fresca no vrán e a quentura garimosa no inverno.

O albre danos as traves, o sobrado e as portas da casa. Danos a cama, o almario das sabáns e a artesa do pan. Danos o berce, o báculo da vellez e a caixa para baixar á terra.

Val máis unha Terra con albres nos montes que un Estado con ouro nos Bancos.

Os albres son as minas galegas que nós saberemos explotación cando a nosa Terra sexa nosa.

A repoboación forestal será o patrimonio da nación galega e o mellor aforro da colexividade.

O día que seipamos o que val un albre, aquel día non teremos necesidade de emigrar.

Castelao (Sempre en Galicia).

INTRODUCCION

O obxectivo deste traballo é divulgar a importancia dun problema moi coñecido pero paradóxicamente pouco entendido na poboación galega. Esta importancia dos incendios queda ben clara nos apartados das funcións / do monte e das consecuencias dos incendios. Queremos / deixar moi claro que o incendio é sempre ecolóxicamente inxustificable.

Imos expor agora o significado que lle damos a algúns termos importantes neste traballo:

- MONTE: chamamos así á superficie de Galicia non coberta polas augas (lagoas, ríos, etc.), construcións (cidades, autopistas, vías de comunicación, etc.), cultivos / ou prados zarrados permanentes. Dito doutra maneira: é o bosque, a matorreira e os prados non zarrados mais ou menos naturais.
- SOLO: corresponde ó castelán "suelo", se deixamos aparte o seu significado de superficie, que en galego se di "chau" ou "chan".
- ECOSISTEMA: conxunto formado por unhas determinadas / condicións físico-químicas (xeolóxicas e climáticas) e pola comunidade de seres vivos que viven nesas condicións. Exemplos: lagoa, toxeira, carballeira...
- CLIMAX: é o ecosistema mellor adaptado a unhas deter-

minadas condicións xeolóxicas e climáticas; é tamén o mais complexo e estable, e a el tenden os ecosistemas cando evolucionan libremente. O clímax perdura mentras non cambien as condicións anteditas ou o home non interveña, alterándoo. Na mor parte das terras galegas o clímax é a fraga.

- PIROFITO: vexeta~~l~~ adaptado ó lume que sae favorecido cos incendios respecto dos demais.

- PIROXENO: vexetal que favorece o espallamento do lume. A piroxenia e a pirofilia costumam ir relaciona-/
das.

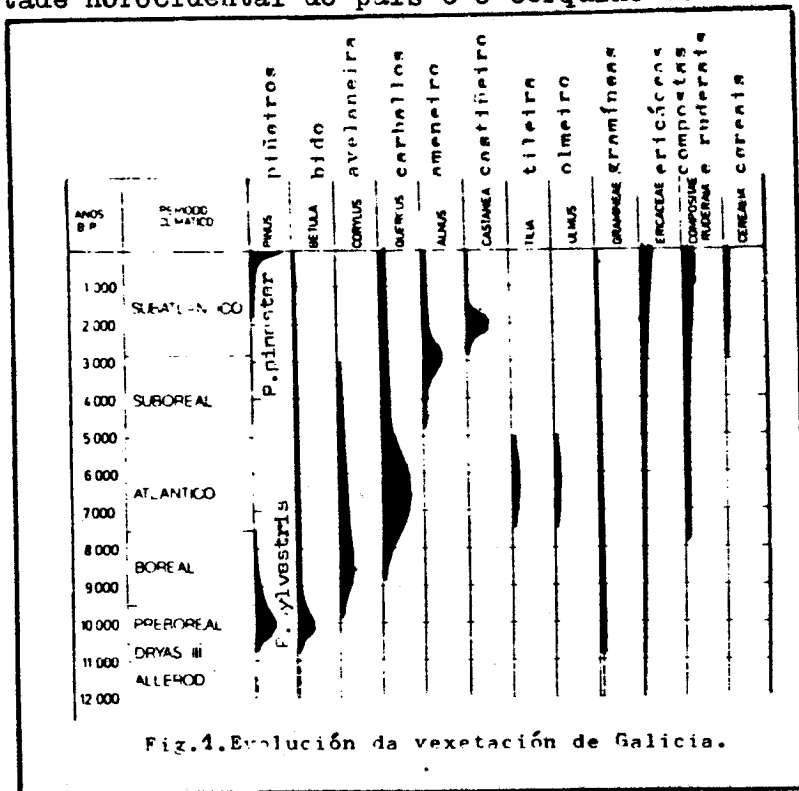
- FRAGA: bosque de caducifolios misturados (sobre todo xénero Quercus).

EVOLUCION DA VEXETACION

UN POUCO DE HISTORIA

Hai uns 10.000 anos, Galicia estaba coberta principalmente polo piñeiro Pinus silvestris e polo bi-
dueiro ou bido (Betula pendula). O cambio do clima fi-
xo que esta vexetación fose substituída pola fraga (fig.
1), que desde entón é o ecosistema climax, potencial.

Os componentes principais da fraga son dúas árbo-
res: o carballo (Quercus robur) e mailo cerquiño ou /
cerqueiro (Q. pyrenaica). O carballo é mais propio da
mitade noroccidental do país e o cerquiño domina en Ou-

rense e o sueste de Lugo. Outras árbores importantes son: bidueiro, ameneiro (Alnus glutinosa), salgueiro / (Salix sp.) e freixo (Fraxinus sp.), mais abundantes en lugares húmidos como beiras de ríos; nas terras algo / mais básicas do este, a faia (Fagus sylvatica) e outro carballo (Q. petraea) ocupan o lugar do cerquiño.

Especies mais escasas son: avelaneira, acibo, alvedro, pradairo, teixo, escornabois, ulmeiro, lodoeiro, etc., ademais de herbas e matas. A fraga opón moita resistencia ó lume, tanto por ter especies que arden mal / coma por gardar ben humidade.

Esta vexetación cubriu a meirande parte de Galicia desde hai uns 6.000 ou 7.000 anos, e o P. silvestris / chegou a desaparecer. Naquel tempo case non había toxos (Ulex sp.) nen uces ou queirugas (Epica sp.). Se había habitantes, adicábanse á caza e á recolección, eran nó / madas e vivían mais ou menos en equilibrio co medio.

Hai uns 6.000 anos (4.000 a. C.) comenzou o neolítico en Galicia, e con el unha agricultura itinerante, / baseada na queima do bosque, o cultivo dun cereal na te / rra queimada e o repouso durante 20 ou 30 anos; despois deste tempo, xa a fraga medrera e podía voltarse a quei / mar. Aínda que o lume xa se coñecía, coa agricultura em / pezou a ter algunha importancia na degradación do solo;

tamén a ganadería precisou a queima ou o clareo da //
fraga orixinal.

Cando a presión humana medrou, as queimas da Fra-
ga deron lugar á queima da matorreira -que ocupaba o /
seu lugar- cada 10 ou 15 anos. Este sistema (cultivo //
dun cereal despois de roturar co lume) é o que se cha-
ma estivada ou cabada, e inda se usa hoxe nalgúns mon-
tes viciñais.

Análises de polen din que hai uns 2.800 anos había
xa bastantes uces, que son un sinal de deforestación.
As uces son unha vexetación que empobrece a terra.

Cos romanos e visigodos veu unha época na que o /
bosque medrou. A dominación romana trouxo varios árbo-
res frutais e sobre todo, mellorou e espallou moito o
castiñeiro. (Castanea sativa). Non se sabe certo se es-
ta especie chegou neste tempo ou se xa formaba parte /
da fraga en pequenísimas proporción; o caso é que os /
soutos de castiñeiros apareceron por Galicia toda, ben
veces á costa das carballeiras. Aínda que chegara coma
cultivo, as características do castiñeiro semellan as
das árbores nativas, polo que un souto está ben perto /
de ser un clímax en Galicia.

Probablemente chegou tamén nesta época o piñeiro /
manso (Pinus pinea); así voltamos a ter piñeiros en Ga-

licia, aínda que en moi pequena cantidade. Póde que tamén a sobreira ou corticeira, (Quercus suber) chegara/ cos romanos; a sobreira e maillo enciño (Q. ilex) ocuparon as terras máis quentes, e hoxe están extingúndose. Tamén o teixo (Taxus baccata), única conífera autótona hoxe, está a desaparecer: eliminouse sistemáticamente por ser tóxica para o gando.

Na Idade Media e boa parte da moderna o monte foi esencial na vida rural. Os castiñeiros acadaron grandes extensións, e a castaña foi unha das bases da alimentación. A estivada foi unha práctica normal nos montes. A toxeira espallouse máis a cada paso, co acrecemento da poboación, por causa da deforestación e mesmo do seu cultivo; isto debeuse a que o toxo é unha das materias primas para facer estrume, un abono moi bo e importante.

A superficie da fraga minguou moito co tempo. Nos séculos XVII, XVIII e, aínda máis, XIX, a deforestación chegou ó seu máximo, a pesares de se planter bastantes carballos nesta época. A poboación medrou, sobre todo no século XVIII, e precisáronse máis terras de cultivo; outras causas foron o uso do carballo para facer barcos, travesas de ferrocarril e carbón vexetal. Non había naquel tempo os dous inimigos máis recentes da fraga:

a "repopoación" e os incendios.

No século XIX chegamos á mínima cantidade de bos que que tivo Galicia: 200.000 Ha., o 7% da superficie, entre fragas e soutos. Para remata-la situación, ó fin do século o mal da tinta empezou a ataca-los castiñeiros; no primeiro tercio do s. XX desapareceron a mor parte dous soutos, ficando algúns nos montes mais altos.

NOVAS ESPECIES

Aínda que xa os romanos introduciran varias especies de árbores (case todas de froito comestible), as/ mais abundantes hoxe en Galicia chegaron hai moito menos tempo.

O piñeiro bravo (Pinus pinaster) foi introducido / en Galicia polo baixo Miño, a fins do século XVII *; cen anos despois en Pontevedra había xa unhas 200 Ha. de / piñeiral; a mediados do XIX, 4.000 Ha., polo ano 1.900 60.000, e no 1.972 o P. pinaster ocupaba xa case 150 / mil Ha., en Pontevedra, e máis de 500.000 en Galicia. / Isto fixo que no resto do estado chamansen a este piñe

---

* Aínda que na figura 1 pareza que chegou antes; débese ó marxen de erro propio das análises polínicas, cos que se fixo a figura.

ro pino gallego. Despois do 1.972 o piñeiral minguou, polos incendios, e hoxe debe haber unhas 460.000 Ha. de P. pinaster.

O chamado piñeiro de repoboación (P. radiata = P. insignis) veu de California na segunda metade do s. XIX, e espallouse moito no XX polas terras baixas, coma o eucalipto. Hoxe debe haber unhas 140.000 Ha. co P. radiata. Este piñeiro só pode reproducirse cando o lume pasa polas súas sementes.

O Eucalyptus globulus ten orixe australiano, chegou coma ornamental a Galicia no ano 1.860. É a especie que / mais medra das que ten o país; e tamén a mais pirofita, tanto que a súa extensión aumentou moito cos incendios: / no 1.972 ocupaba unhas 90.000 Ha., e hoxe 150.000. Leva / camiño de enche-los montes todos de Pontevedra e Coruña. Nos derradeiros anos estanse a introducir outras especies de eucaliptos mais resistentes ó frío. Ademais da súa pirofilia, os eucaliptos tenden a producir esterilización, a longo prazo, do solo, e precisan moita auga, secando / moitas veces as fontes.

O grande acréscimo destas especies veu coa "repoboación forestal" que o estado principiou no 1941 ó traveso do Patrimonio Forestal del Estado, que no ano 1.971 / convertíuse no ICONA. As razóns desta introdución masiva

de árbores novas foron:

- Entre 1.940 e 1.950 había unhas 1.500.000 Has. pouco ou nada poboadas, que con árbores produciríanlle ó estado moitos cartos.
- Os piñeiros son menos esixentes que as árbores nativas e medran máis (os eucaliptos son moito máis), mesmo nas empobrecidas terras galegas.
- Ademais de medrar pouco, a madeira das nosas árbores tiña pouca saída.
- As repoboacións con piñeiros feitas por particulares foran un "éxito".

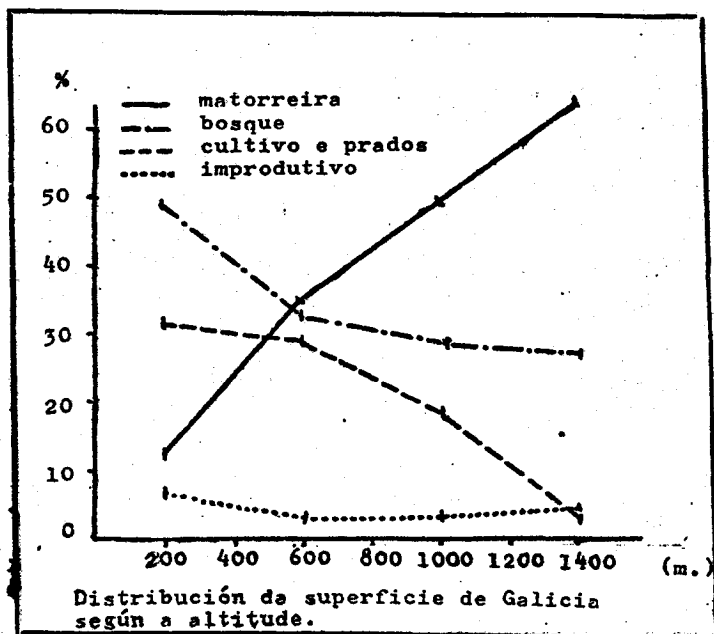
O caso é que en Galicia o estado tiña poucos terreos (hoxe ten 2.906 Ha.), e tiveron que roubarllos / os campesiños. A propiedade dos montes en man común / pasou ós concellos (Montes de Utilidad Pública), que os consorciaba co P.F.E., ou directamente a este.

Amais dos paisaxísticos, estas repoboacións teñen algúns inconvenientes ecolóxicos. Supoñen un cambio de comportamento da vexetación fronte ó solo, as pragas e mailo lume. Verbo do lume, hai que repetir que os piñeiros e os eucaliptos axudan a espellalo e son favorecidos por el na competencia coas outras especies vexetais.

SITUACION ACTUAL

Hoxe a mor parte dos montes veciñais están devoltos

ou devolvéndose ás comunidades de viciños, pero se-//
 guen suxeitos a moitos problemas e compromisos crea-
 dos no pasado. As repoboacións séguense a facer coas
 mesmas especies, por seren mais rentables a prazo cur-
 to.

As 2.943.400 Ha. que ten Galicia ocúpanse do se-
 guinte xeito aproximadamente:

- Cultivos e prados permanentes: 28 %.
- "Improdutivo" (ciudades, vías de transporte, augas, β etc.): 5 %.
- Montes con matorreira moi pirófitas, con toxos, uces, xestas e carqueixas: 32 %.
- Monte arborado: 35 %.

A superficie arborada repártese mais ou menos así:

- Case 600.000 Ha. de piñeiros: 56,5 % do arborado e / 20 % da superficie total.
- Unhas 150.000 Ha. de eucaliptos: 14,5 % do arborado e 5 % da total.
- Unhas 300.000 Ha. de caducifolios e outros: 29 % do arborado e 10 % da total.

Dentro destas árbores de folla caadeira só a décima parte, o 1 % total, é fraga orixinal. Tamén é importante lembrar que nos derradeiros tempos a mimosa / (Acacia dealbata) e a acacia de madeira negra (A. melanoxylon), estase a espallar perigosamente a favor / do lume; estas especies pódense considerar tamén unha praga, polos seus efectos na terra.

A poder de talase queimas, a poboación humana ~~de~~ trago tanto os montes que agora só o 20 % da superfie é terra boa para a agricultura (a media europea é o 30%). A erosión producida deica hoxe refléxase na / seguinte táboa:

	superf. total	eros. leve (≥ 10 cm)	moderada (≥ 15 cm)	forte (≥ 20 cm)	grasa (≥ 25 cm)
Larouña	767.600	192.269	150.892	10.465	---
Lugo	980.300	181.187	240.029	128.420	---
Eureansa	727.800	139.587	208.043	34.397	---
Pontevedra	447.700	82.854	95.247	4.819	2.200
Galicia	2.943.400	595.897	700.211	178.601	2.200

superficies erosionadas en Galicia, en ha., por indicación das sacas de solo en cm. ≥ 10 cm: faltan 10 cm. ou mais de terra

FUNCIONS DO MONTE

A importancia do monte queda clara dicindo que en Galicia, menos na costa, o monte é o medio; medio / natural no que o home chegou a integrarse máis ou menos no pasado; medio, polo tanto, do que recibe as posibilidades de supervivencia ou mellor, de vida. Un / medio que hoxe estase a destragar mais a cada paso, en grande parte por causa do lume.

As funcións mais importantes son, polo tanto, as económicas e as ecolóxicas; no fondo están moi relacionadas ou mesmo poden coincidir. (Ademais ten outros / "usos", mais alleos ó propio papel do medio: recreo, / ensino das ciencias naturais, etc.).

FUNCIONS ECONOMICAS

O longo da historia, o galego chegou a estar relativamente ben integrado no seu medio; isto foi así mentres o xeito de vida foi agrícola e o aumento da pobación non presionou sobre el.

O monte era unha fonte de fertilidade para os cultivos, de dúas maneiras: ó traverso das augas de escorrentía que baixaban ó val, e en forma de toxo. O toxo (usado tamén coma combustible nos fornos) pódese transformar en abono por varios métodos; o mais usado é o / de poñelo de cama para o gando e misturalo co seu es /

teroo; faise así un abono da mellor calidade. Co paso do tempo, sobretudo no século XVIII, a poboación medrou e foi preciso que as terras producisen mais; o toxo era tan importante que nesta época chegouse a sementar.

O gando era outro xeito de aproveita-la produción do monte. Antes das repoboacións o gando era unha base importante da economía familiar galega. As estivadas ou cabadas eran un aproveitamento máis directo; no século XVIII o monte contábase xa coma unha parte / mais das terras de cultivo, que producía cada 10 ou 14 anos (xeneralmente centeo).

Da fraga tirábanse materias primas e produtos variados: combustible (leña, toxo, uces), madeira, froitos (castañas, landras) e outros menos importantes coma cortizo, casca para curtidos e cestaría, etc.

O monte daba tamén a pedra para construcións e zarzadas, mel, xestas para teitos e basoiros, carqueixa para lavar ou coma menciña...

No ano 1.941, xa o dixemos, o estado decidiu que / a produción de madeira para papel era máis importante / que as anteriores funcións, e Galicia comenzo a enchegar se rápidamente de piñeiros e eucaliptos.

Hoxe estúdanse novas posibilidades de produción

do monte: cogumelos (nalgúns piñeirais investigados /
rentan mais os cogumelos que os piñeiros), noces e ave
lás, froitos silvestres coma o do érbedo ou as moras, /
aproveitamento enerxético (transformación de toxo e res
to de cortas en "briquetas", produción de alcohol ou /
biogás), mel, plantas menciñeiras, produción de abono, /
fentos, etc.

FUNCIONS ECOLOXICAS

En xeral podemos dicir que a comunidade de seres /
vivos do monte, na que a vexetación é o mais importan-
te, axuda ó equilibrio natural ou ecolóxico; mellor di-
to: é unha parte del. A súa variedade fai mais estable
o medio ambiente e evita cámbios rápidos e grandes que
poden afetar directamente á economía ou á supervivencia
dos homes (pragas, secas, etc.).

Algunhas funcións concretas son:

FORMACION E PROTECCION DO SOLO: os seres vivos par-
ticipan na formación do solo (coas raíces, removendo a
terra...) sobre todo na do humus ou mantillo. A fertili-
dade da terra medra gracias ós seres que viven nela e /
sobor dela.

Inda mais importante é a protección. Cando por cal-
quera causa a un terreo lle falla a vexetación, a auga /
pode erosionar e levar a terra formada ó longo de sécu

los. Isto ten grandes consecuencias; a terra é algo / así coma unha "reserva de vida": mentres haxa, sempre se poderá nutrir dela algún ecosistema; ó perderse a / terra pérdense tamén as posibilidades de recupera- / ción.

REGULAMENTO HIDRICO E CLIMATICO: os terreos vivos, con vexetación e con pequenos seres coma miñocas, fungos, bacterias, etc., reteñen cando chove moita mais / auga que os queimados e espídos. A auga fica almacenada na terra e vaise ceibando o ar pouco a pouco, polo / proceso da "transpiración": os vexetais zugan a auga / coas súas raíces e bombéana, mantendo húmeda a atmósfe / ra.

Ademais ande hai vexetación dase a "precipitación horizontal": a auga condénsase nela en forma de orballo. Por todo isto onde hai máis vexetación no verán o ambiente é moito máis húmido e as fontes e ríos van / mais cheos.

A mesma humidade, xunto coa sombra e outros factores fan que haxa menos variacións de temperatura, polo que no verán a calor non é tan abafante e no inverno é mais difícil a xeadas (aunque despois de formada a sombra axuda a que non se derreta).

O eucalipto é unha excepción para todo isto, pois zuga demasiada auga e pode chegar a seca-la fontes.

MEDIO DE VIDA DE ANIMAIS E VEXETAIS DE INTERES: /
no monte viven moitos animais beneficiosos para a agricultura, coma miñatos e donicelas (que se alimentan de ratos, etc.) e sobre todo paxaros: a mor parte son insectívoros e comen insectos, vermes, etc., moitos parásitos dos cultivos. Son un control biolóxico esquecido e derramado coa chegada dos insecticidas (cando desaparece este control, é mais fácil que haxa pragas).

Do monte vivien tamén as abellas e outros moitos / polinizadores. Tense visto que cando baixa o seu número a produtividade dos frutais e outros cultivo baixa tamén.

LIMPEZA DO AR: os vexetais collen CO_2 do ar e /
soltan oxíxeno que os animais precisamos para vivir.
Ademais a vexetación e o solo reteñen moitas sustan- /
cias tóxicas para a vida.

PROTECCION: a vexetación protexe contra das inun-
dacións (retén a auga cando chove) e os desprendimen-
tos de terras. No caso do bosque, protexe tamén do ven-
to e das avalanzas de neve.

TIPOS DE INCENDIOS

Hai tres tipos fundamentais de lumes:

- **DE SUPERFICIE:** arden as herbas e matorreiras (toxos,
uces, etc.). Moitas veces orixinan os outros tipos. No
interior a temperatura chega a 600--800 grados, e a 40
-80 no contorno inmediato.
- **DE COPAS:** arden os cimos das árbores. Avanza mais rá-
pido e adianta ó de superficie. As árbores resinosas fa-
vorecen a formación e desenrolo deste tipo de lume: os
piñeirais son máis combustibles que os eucaliptais.

O lume de copas e superficie xuntos acada no inte-
rior unha temperatura de 1200-1400 grados, e 100-140 /
no contorno. Estes dous tipos de incendio son ben ra- /
ros nas árbores de folla caadeira.

- **DE SOLO:** o lume exténdese pola materia orgánica do /

solo; é o que mais dano directo lle fai á terra. En /
proporción é mais abundante nas carballeiras que nas
reboacións, por teren un solo máis rico e seren moi-
to mais resistentes ós lumes de superficie e copas.

Lumes de solo e de superficie e copas combinados.

FACTORES QUE INTERVEÑEN

Os factores físicos máis importantes na propaga- /
ción do lume son: temperatura, vento, pendente do te- /
rreo e, menos humidade do solo e ambiental. A tempera- /
tura fai que o lume sexa máis intenso, e o vento e mai /
la pendente fan que se espalle mais rápido. Os incen- /
dios costa abaixo e cara ó vento son máis lentos, polo /
que queiman menos extensión; pero son máis perigosos /
por que están mais tempo sobor do mesmo lugar e estrá-

gano mais.

Teñen mais importancia os relacionados coa vexetación: cantidade, estrutura, forma, humidade e resposta ó lume. Botemos unha ollada ós principais tipos de vexetación:

- Monte baixo, matorreira (32% da superficie); os toxos e herbas (secas coa calor) arden ben. A carqueixa (Pterospartium tridentatum) é especialmente perigosa / porque ten coma unhas azas que espallan o lume ó arderen e facerse muxicas. A súa pirofila é resultado da adaptación da matorreira ás queimas.
- Piñeiral (20% da superficie): é pirófito e arde moito, pola resina, a matorreira e a frouma. Xa dixemos / que o *Pinus radiata* rexenérase só co lume.
- Eucaliptal (5%): ás súas sementes pásalle case o mesmo que ás de *P. radiata*; é mais pirófito que o piñeiral; ten tamén un sobosque moi combustible.
- Bosque de folla caideira (10%): é a vexetación menos adaptada ó lume e a que arde máis difícil. As carballeiras e semellantes ten pouca matorreira, gardan ben humidade e arden moi pouco.

CONSECUENCIAS

As consecuencias mais comentadas adoitan ser as /
perdas económicas e mailo perigo para vidas e posesións
humanas. Imos comentar agora as consecuencias ecolóxi-
cas, -que son as causantes dos danos económicos directos
e de moitísimas perdas imposibles de valorar en cartos.
Todas elas están relacionadas, pero para mellor com-
prensión xuntámolas en 6 grupos: no solo, na vexeta-
ción, nos animais, no microclima, no ecosistema quei-
mado en conxunto e en outros ecosistemas. Numerámolas /
para presentar mellor as interrelacións.

(Por suposto, ademais destes 6 grupos dos que imos
falar, está tamén a perda por máis ou menos tempo das /
funcións do monte).

NO SOLO

- 1.- Alteración da rocha: a calor altera a rocha, favo-
recendo a formación do solo; proceso positivo pero in-
significante comparado cos negativos que seguen.
- 2.- Morte da fauna e flora da terra: pouco estudado pe-
ro sen dúbida importante. Morren a microflora, a micro-
fauna e a fauna descompoñedora (coma as miñocas) deica
unha fondura variable entre 3 cm. e 10 cm.. A tempera-
tura mortal, uns 55°C, chega mais abaixo en solos con /
poucas materias orgánicas, con pouca humidade e silf- /

ceos. Todos estes seres vivos teñen grande importancia na formación e fertilidade do solo.

3.- Mineralización do "mantillo" ou humus: por causa / disto e do aporte de cinzas por 8, medra a cantidade de nutrimentos coma Ca e K. Sobre todo medra o P asimilable. Por conseguinte:

4.- Aumento da fertilidade: esta consecuencia é a buscada en moitos incendios forestais, pois as herbas medran ben despois da queima, gracias a esta fertilidade. Pero ten que quedar claro que esta mellora é só temporal: a longo prazo os nutrimentos non só volven ó nivel / orixinal, senon que fican por baixo del. A longo prazo, toda queima do monte ou agrícola é perxudicial. Damos / un enfoque mais global en 12.

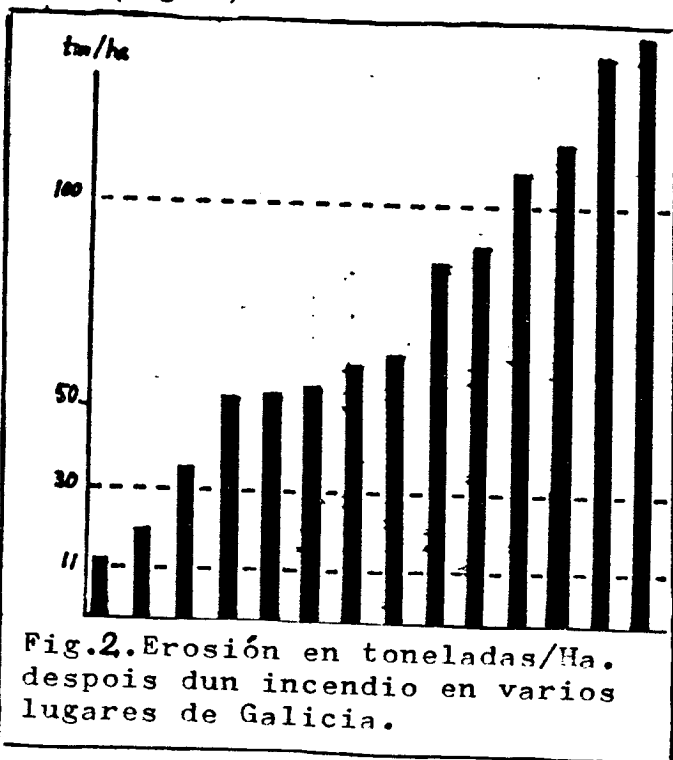
5.- Alteración da estrutura do solo: pérdese porosidade, polo que se absorbe e retén menos auga; ademais ennegrecese e absorbe mais calor. Isto incide no microclima / (10 e 11).

6.- Aumento da hidrofobia: ó final do seco verán galego, a terra costuma ser hidrófoba: absorbe mal a auga / é chover, e tarda unhas dúas semanas en facelo. Tras do lume medra esta hidrofobia.

7.- Erosión. para a nosa idea, esta é a peor consecuencia dos incendios. O clima galego é potencialmente moi

erosivo; a perda da estrutura do solo e, sobre todo, a / falla de vexetación e de materia orgánica que segue á / queima, fai que a terra poida ser erosionada (a vexeta- ción é importante polos seus órganos aéreos, as raíces e a produción de humus; pode conter un pouco a erosión mes- mo despois de morta).

A erosión (xeralmente laminar) prodúcese ó ano se- / guinte á queima, principalmente nos 2 ou 3 primeiros me- ses de chuva, e lévase a parte mais fina e produtiva do solo. A cantidade de terra perdida é variable, pero adoita estar entre 50 e 100 Tm./Ha., segundo estudos feitos / en Galicia. (Fig. 2).

A erosión producida en Galicia ó longo da súa /
historia resúmese na táboa da páxina 11.

Coma contraste á de terra perdida, a cantidade /
de solo que se pode formar de novo é de 0,5 ou 1 Tm./
/Ha. ó ano. Isto quere dicir que se a erosión leva 1cm.
de terra (1cm. = 100 Tm./Ha.); tárdanse 100 ou 200 anos
en recuperala.

A erosión é ademais un proceso que se autoacelera:
canto máis erosionado está o monte, mais fácil é de ero
sionar de novo.

NA VEXETACION

8.- Morte da vexetación. até unha altura e profundidade
variables segundo a forza do incendio. A que non morre
fica debilitada e mais exposta ás enfermidades. A vexe-
tación que medra despois da queima é mais colonizadora,
pirófila e xerófila (adaptada á sequedade, por 10).

NA FAUNA

9.- Morte da fauna: morren os animais (nunha agonía i-
nimaxinable) e desaparecen moitos "hábitats". Os incen
dios adoitan producirse en época de cría para a meiran
de parte da fauna.

Segundo un estudo feito en Francia, a queima dun-
ha hectárea de piñeiral causou a morte de 300 paxaros,
400 mamíferos, unhas dúcias de reptís e mais de 5 mi-/

llóns de insectos; gran parte deles beneficiosos para agricultura.

(Puidera ser que en Galicia se estiveran exten-
dendo os reptís, ó atoparen novos "habitats" nas te-
rras queimadas).

NO MICROCLIMA

10.- Desequilibrio hídrico: coma resultado de 3, 5, 6
e 8, medran a aireación do solo e a desecación super-
ficial, e baixa a absorción, infiltración e retención
de auga no solo. Tamén baixa a condensación de orballo.
Por todo isto desestabilízase o réxime hídrico, produ-
cándose mais inundacións no inverno e mais seca no ve-
rán. Hai menos auga de reserva, polo que medra a xero
filia.

11.- Outras alteracións microclimáticas: medran a ilu-
minación, a amplitude térmica (até 4 ou 5°C), a velo-
cidade do ar e a innivación, o cal incide tamén en 10.

NO ECOSISTEMA EN CONXUNTO

(Referímonos ó ecosistema "queimado", despois fa-
laremos das consecuencias do lume nun conxunto mais /
amplio, non necesariamente queimado).

12.- Perda de materia e enerxía: o ecosistema perde /
na combustión a enerxía almacenada ó longo de moitos /
anos, e perde materia -incluído nutrientes esenciais-

polá volatilización e maila escorrentía das augas (erosión e solubilización); esta perda é moi importante (7).

Por suposto, os materiais perdidos pasan a outros ecosistemas, pero non ten por qué ser un feito positivo para estes (V = 14, 15 e 16).

13.- Perda da organización, crebadura de sucesión reconstituente: e ecosistema sempre evoluciona cara ó / equilibrio, facéndose mais complexo a cada paso, até / que o alcanza se non hai algo que rache esta sucesión. En Galicia, mentras o solo non estea moi destragado, o climax ó que se tende é a fraga: aumenta pouco a pouco a humidade, xermolan as sementes de bido, carballo, etc., e chégase ó bosque misturado e máis tarde á carballeira. O lume acaba con esta sucesión reconstituente e coa súa organización, voltando o ecosistema á / primeira etapa de sucesión.

As queimas das matorreiras, ás que non se lles / da importancia* significan moitos anos perdidos de / de lenta evolución cara ó equilibrio, a estabilidade.

Con esta perda de organización pérdense tamén as funcións protectoras e estabilizadoras do ecosistema.

NO ENTORNO

As perdas de materia do ecosistema "queimado" / * Nin tan sequera o ICONA o fai !

(entrecomillamos por que realmente só se queima unha / parte do ecosistema) teñen os seguintes resultados:

14.- Aterramento de embalses: os embalses perden capacidade ó encerse de materiais erosionados. Algo parecido / está pasando coas rías.

15.- Contaminación química: ademais de CO₂ e outros compostos, a combustión produce policondensados aromáticos tóxicos, en altas concentracións.

16.- Eutrofización: esté é un tipo de contaminación biolóxica, no que aumentan de mais os microorganismos de / ríos e mares por causa da abundancia de nutrientes (resul tado da erosión). Podería influir de maneira indirecta / na aparición de mareas roxas.

Ainda que non sexa un feito ecolóxico estrito, non podemos deixar de menciona-lo estragamento da paisaxe do noso país por causa do lume.

REXENERACION VEXETAL

Despois dun período de ausencia de vexetación, /
sucédense varias fases nas que dominan as especies o-
portunistas e pirófitas. Na primeira delas abundan as
gramíneas coma Agrostis setacea; despois pasa a ter /
mais importancia a matorreira pirófitas de toxos, car-
queixas, etc., especies que saen favorecidas nos in-
cendios en relación ás uces (Erica).

A fase seguinte é a de matorreira arborada (esta
do actual das repoboacións). As árbores pirófitas co-
ma eucaliptos, mimosas e piñeiros pasan a se-lo elemen-
to vexetal mais destacado. Teñen particular importancia
as invasións de eucaliptos, sobre todo en Coruña, e mi
mosas, mais abundantes nas partes baixas de Ourense e
Pontevedra, a favor do lume. O caso da mimosa é lixei-
ramente distinto, pois non se superpón a unha matorrei-
ra, senon que ocupa a sucesión moito antes.

Co paso do tempo vanse dando as condicións que /
precisan para xermolar as sementes das especies menos
pirófitas, xerófitas e oportunistas, propias do noso /
país. A matorreira arborada vaise voltando un bosque /
con mistura de caducifolios. Esta evolución xa é moi /
lenta, e termina xeralmente na fraga, se non se corta
antes.

É interesante o feito de que a pega marza (Garru-

lus glandarius) pode acelerar esta sucesión. En quei-
mas experimentais en Galicia tense observado "semen-
teiras" de landras (froito do carballo) feitas por es-
te paxaro baixo piñeiros. Os arboriños nacidos tiñan/
densidade pra orixinar unha carballeira.

CAUSAS

Deixando aparte os orixinados por raios, que te-
ñen unha importancia insignificante en Galicia, os in-
cendios do monte teñen unha única orixe: a xente. A /
poboación humana é a que ~~está~~ a destragar Galicia por
descuido, indiferencia ou intereses económicos concre-
tos.

Esta orixe única maniféstase de moitas maneiras,
de importancia variable nos distintos lugares de Gali-
cia.

Na contestación que deu o goberno o pasado verán
ó escrito que lle presentou o Comité para a Defensa /
dos Montes de Galicia, noméanse as seguintes causas:
o verse despojado os viciños das terras adicadas a /
pasto (pouco importante hoxe), non sentirse propieta-
rios ou perde-la propiedade do monte, a caza (dificul

tada polo acúmulo de toxo), a venganza diante de sancións da administración, rixas entre viciños e pobos, sen o exclusivista da propiedade do monte (sobre todo en montes consorciadas), desestabilización política-terrorismo, distracción nas zonas fronterizas para facilitar o contrabando, piromanía, medo a animais predadores, cumprimento de consignas estranxeiras, necesidade de terras para construción ou transformación / agrícola e ganadeira, accións de intermediarios para mercar máis barata a madeira, descoidos, causas atmosféricas, etc.

Nunha nota de prensa de Xuño do 82, o subdirector xeral de protección civil fala, coma causas do lume en Galicia, da imprudencia dos agricultores, a venganza persoal, o sentimento de exclusión dos emigrantes que volven a Galicia, e sobre todo, o interese por cambiarlo aproveitamento das terras e por conseguir / pastos para o gando. Recolle tamén a importancia do estancamento do precio da madeira (que está ó mesmo / precio que hai 15 anos) e nega a existencia dun terrorismo incendiario.

Estas dúas relacións de causas, que para a nosa / idea teñen algúns acertos e algunhas barbaridades, poderían resumi-la opinión da administración no pasado /

verán.* Non podemos falar con seguridade da importan- /
cia relativa das variadísimas motivacións dos incen- /
dios pois, incríblemente, inda non se fixo un estudo /
serio sobre a cuestión.

Así e todo pódese deixar claro que os lumes non /
teñen unha única causa (e moito menos a do "terrorismo"
ou a dos "enemigos de Galicia") senón moitas, orixina-
das probablemente na mesma poboación galega, tanto do /
campo coma da cidade.

O problema dos incendios comenzo a agravarse a /
partires do ano 67 (fig. 3 e 4), chegando ás máximas /
superficies queimadas nos anos 78 e 80. A nivel esta- /
tal piorou nos derradeiros anos, aínda que menos que
en Galicia (fig. 5).

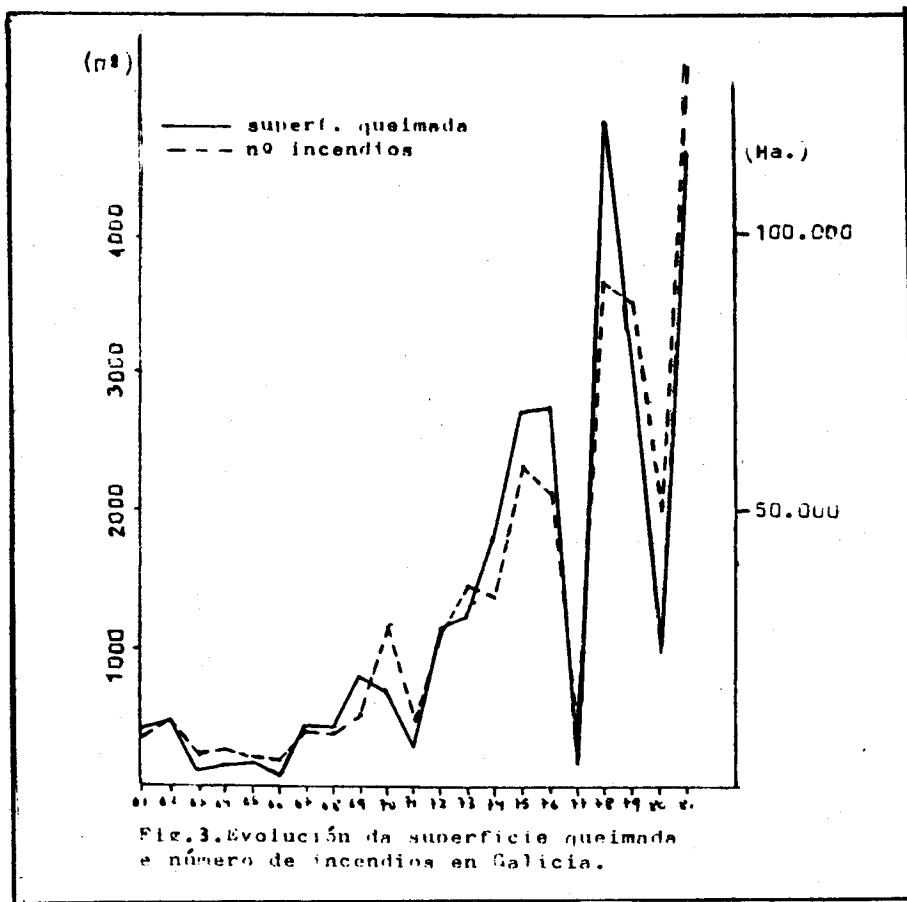
Anque hai dados para o número de incendios, non se
pode coñece-la evolución do número de "inicios de lume",
acaben ou non en verdadeiro incendio. Dito doutra mane-
ra: non se pode saber en qué medida o número actual dos
incendios se debe a que agora se prénden mais lumes ou /
a que se apagan menos que no pasado.

Deixanda aparte as causas directas, pensamos que /
son importantes as seguintes causas indirectas:

- O descoñecemento sobre a verdadeira importancia das /

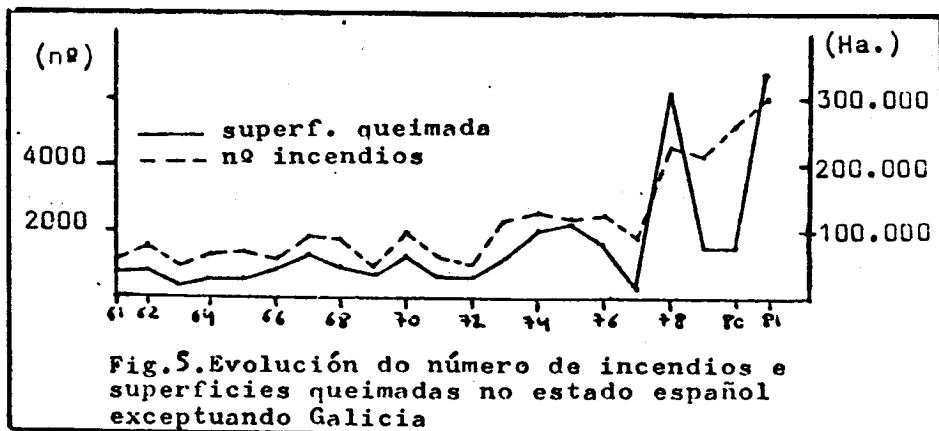
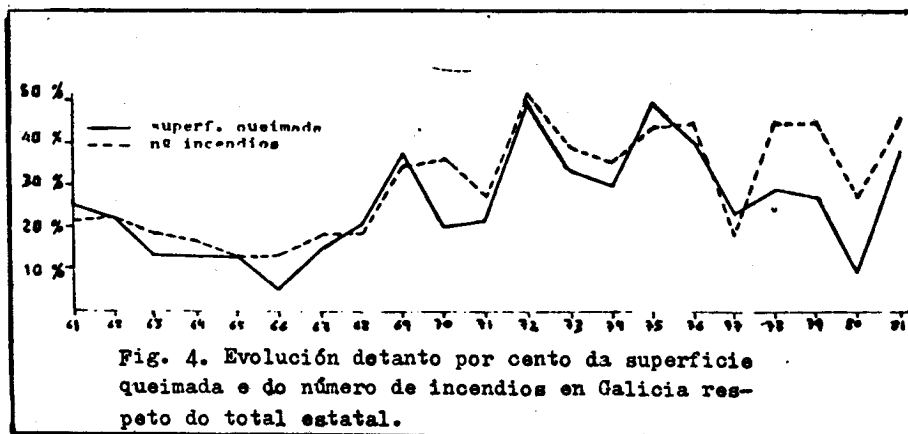
* O Conselleiro de Agricultura, Jaime Rey de Roa, culpou
os ecoloxistas.

consecuencias do lume (espallado no pobo galego en xe
 ral, nos medios de comunicación e mesmo na administra
 ción), o desinterés polo monte e mailo desánimo dian
 te dos incendios.

- A política forestal do goberno, que provocou o aban
 dono de uso tradicional do monte (causando así, en par
 tes, o desinterés por este) e o aumento do material com
 bustible, plos piñeiros e eucaliptos e polo toxo que n
 non se recolle.

A figura 6 é significativa en canto ó papel da / combustibilidade dos piñeiros e eucaliptos. Esta combustibilidade é sen dúbida moi importante.

- A mellora das comunicacións e o aumento do nivel de vida e da afluencia ó campo de xente allea a él.
- O feito de que o eucalipto sexa a especie forestal / con mais rendimento económico a prazo curto e, ó mesmo tempo, a única que está saíndo favorecida cos incendios.

Estas dúas últimas razóns, xunto coa do acúmulo/ do toxo, o aumento das especies combustibles, o desin terés polo monte e a perda do seu valor, poden formar unha hipótese que explique o grandísimo acréscimo das queimas nos últimos anos, na espera dun traballo mais fondo sobre o tema.

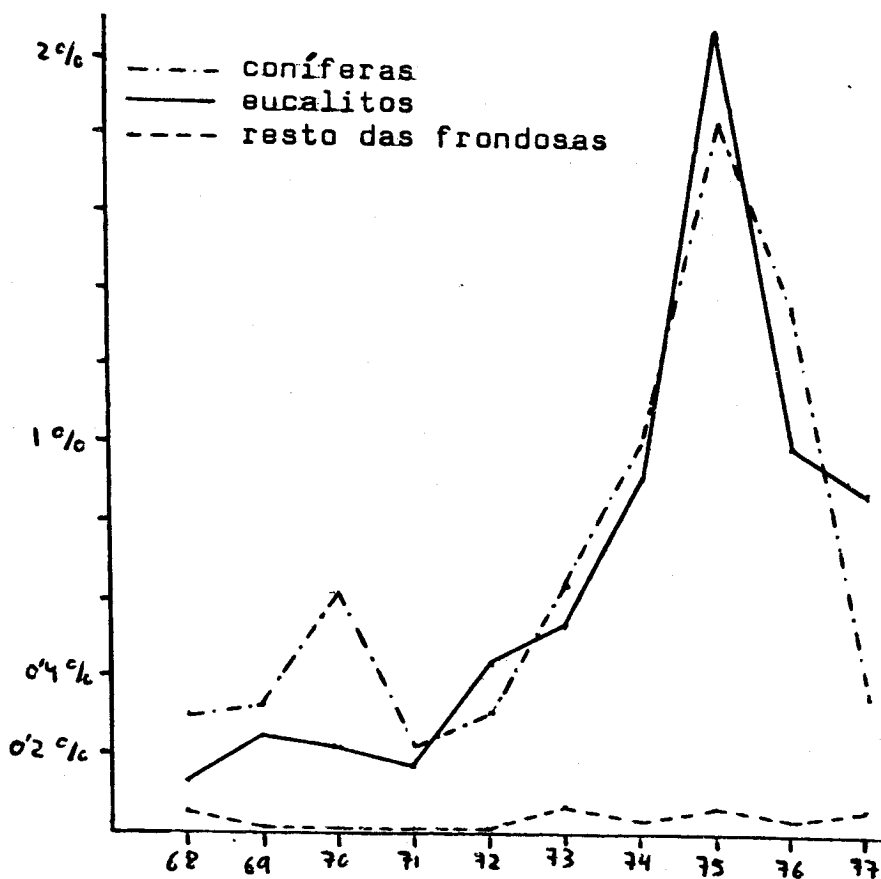

Fig. 6. Evolución do tanto por cento das superficies arboradas queimadas respecto das poboadas no ano 72, segundo o Inventario Forestal Nacional. (Non hai datos para Galicia)

MEDIDAS

QUE FACER DESPOIS DUN INCENDIO

A consecuencia mais importante, a erosión, pódese frear en parte sementando, antes das choivas, un / cereal que cobra as terras queimadas, coma o centeo. A nivel pequeno pode dar resultado tamén o facer unhas barreiras con táboas, ponlas ou similares.

Pasada a época de erosión, o que se pode facer é dirixir e potencia-la sucesión de recuperación ou re-xeneración cara uns determinados obxetivos (pasto, / bosque, etc.).

MEDIDAS DE LOITA CONTRA DOS INCENDIOS

A prazo curto:

- Campaña concienciadora masiva nos medios de comunicación, centros de ensino, asociacións agrarias, veciñais, de caza, culturais, etc. Non é certo nen moito / menos que "todo o mundo" sexa ben consciente do problema, sobre todo no referente ás queimas de matorreira.
- Creación de postos de traballo no monte, temporais ou fixos, para vixilancia, extinción e traballos preventivos.
- Organización da participación popular e actuación / das corporacións municipais na prevención e extinción.

- Equipamento con medios axeitados e suficientes ós concellos e mais ó ICONA.
- Recompensas particulares, parroquias, concellos, grupos, etc. que se distingan na loita contra o lume.
- Colaboración do exército na vixilancia e extinción, e da guardia civil na vixilancia e investigación.
- Fixación dun precio xusto para a madeira queimada.
- Regulación dos basureiros, do uso agrario do lume, do "camping", foguetes, etc.
- Colocación de carteis nos montes sinalando a súa / propiedade (xeralmente viciñal).
- Axudas económicas axeitadas para os traballos cultu- rais de repoboación, roza e "limpeza" do monte, cons- trución de pistas e camiños, etc. As que hai agora // son unha verdadeira miseria.
- Modificación da lexislación penal, de maneira que / endureza as penas ás accións incendiarias claramente / premeditadas e con obxetivos económicos.
- Medidas especiais de protección das poucas zonas que quedan coa fraga autóctona ben conservada.

A prazo medio e longo:

- Investigación seria das causas dos incendios.
- Posta en produción, coa axuda económica do goberno, de tódolos montes posibles; devolvendo ós viciños, no

seu caso, os que inda falten.

- Nova política do monte na que se teñan en conta tódolas súas posibilidades produtivas, e dirixida a facer compatibles os intereses dos propietarios cos intereses xerais a prazo longo. Estudo clarificador da produtividade real das distintas posibilidades.

- Paralización das repoboacións con especies pirófitas mentras dure o problema dos incendios, substituíndoas por outras pouco combustibles. Cando baixe a perigosidade, replantío con especies pouco combustibles, misturadas ou non con piñeiros, ou piñeiros somente // nas zonas onde sexa ecolóxicamente aconsellable.

- Política de apoio ó setor forestal: fixación do precio da madeira queimada e verde, apoio á transformación da madeira en Galicia (dun xeito non contaminante e xenerador de traballos), formación de asociacións de propietarios forestais, etc.

- Campaña educativa nas escolas, universidades populares, medios de comunicación, coa que se poidan aprender as interrelacións do Home coa Natureza e a necesidade de alteralas o menos posible.

- Coordinación entre os organismos oficiais e as asociacións paraoficiais interesadas na solución do problema.

- Disminución progresiva das queimas para a saída de pasto.
- Continuación coas medidas a prazo curto mentras sexa necesario.

A realización das medidas propostas precisa a / colaboración de todos, aínda que cada unha delas poida corresponder a unhas institucións ou grupos determinados e distintos.

Moitas medidas precisarán grandes inversións, pero é lóxico que nos presupostos central e autonómico se lle dea ó problema un tratamento xusto, co apoio / da opinión pública, e a costa dos presupostos en terreos menos importantes ou claramente inútiles.

O dos incendios non só é un problema de nós todos; é tamén o de tódolos futuros habitantes desta terra que herdarán de nós.

BIBLIOGRAFIA BASICA

- Bellot, F. (1966): La vegetación de Galicia. An do Instituto A. J. Cavanilles, Tomo XXIV, C.S.I.C. Madid.
- Casal Jiménez, Mª M. (1982): Sucesión secundaria en vege tación de matorral de Galicia tras dos tipos de perturba ción: incendio y raza. Tese doutoral. Universidade de Se villa.
- Dalda, J. (1978): Los efectos del fuego en la vegetación forestal de Galicia. Naturalia Hispanica, 16. ICONA. Madrid.
- Diaz-Fierros Viqueira, F. Cálvo de Anta, R., Paz Gonzale z, A. (1982): As especies forestais e os solos de Galici a. Publicacións do Seminario de Estudos galegos. San tiago.
- Garcia Fernández, J. (1975): Organización del espacio y economía rural en la España Atlántica. Ed. Siglo XX. Madrid.
- Plata Astray, G. y Guitian Ojea, F. (1966): Transforma ciones experimentadas en el suelo por la acción del fuego. Anal. Edafol, XXV.
- Ruiz del Castillo, J. (1981): Efectos ecológicos de los incendios forestales. Vida silvestre, nº 39. ICONA. Madrid.
- Varios, (1980): El monte en Galicia. Fuentes para su es tudio. Min. de Cultura.
- Vélez Muñoz, R. (1980): Efectos del fuego y de la Ordena ción del combustible en ecosistemas mediterráneos en Espa ña. Bol. Est. C. de Ecol., vol 9, nº 17. ICONA. Madrid.
- Vélez Muñoz, R. (1975): Efectos económicos, sociales y ecologicos de los incendios forestales. Bol. Est. C. de / Ecol., vol.3, nº 5. ICONA. MADRID.
- Menéndez de la Vega y Pardo, R.: El bosque. Rev. "El cam po", nº 86 ("Galicia").
- Arbolí Albarracin, P.J. (1982): Montes y riqueza forestal en Pontevedra. Rev. "El Campo", nº 86 ("Galicia"). (Ed. por el Banco de Bilbao).

A SOCIEDADE GALEGA DE HISTORIA NATURAL
NASCIDA EN XANEIRO DE 1976,
ESTA ABERTA A TODOS AQUELES
QUE DUN XEITO OU OUTRO,
ESTAN INTERESADOS NO MEDIO NATURAL GALEGO
E OS SEUS PROBLEMAS

FAITE SOCIO

